

Mapa de patrimoni cultural La Palma de Cervelló

Tríade. Serveis Culturals

Agost 2012

**Diputació
Barcelona**

**Àrea de Coneixement
i Noves Tecnologies**

TRIÀDE S.C.P.

c. Misser Rufet, 2, 2n 1a

08720 Vilafranca del Penedès

Tel. 93 817 28 68 • Fax 93 819 94 42

info@triadecultural.com

www.triadecultural.com

**MEMÒRIA DEL MAPA DE PATRIMONI CULTURAL I NATURAL
DE LA PALMA DE CERVELLÓ
(BAIX LLOBREGAT)**

Vilafranca del Penedès, agost de 2012

ÍNDIX

1. Metodologia i criteris de realització del Mapa de Patrimoni Cultural	3
2. Diagnòstic.....	6
2.1. Marc geogràfic i medi físic.....	6
2.2. Geografia humana. Estructura urbana. Economia i poblament	11
2.3. Síntesi històrica	14
2.4. Toponímia de la Palma de Cervelló	20
2.5. Estat legal de protecció del patrimoni	21
2.6 Els equipaments patrimonials	24
2.7 Anàlisi Global. Valoració del patrimoni cultural i natural de la Palma de Cervelló.....	24
3. Bibliografia.....	40

1. Metodologia i criteris de realització del Mapa de Patrimoni Cultural

El present mapa del patrimoni cultural del municipi de la Palma de Cervelló (Baix Llobregat) ha estat possible gràcies a la iniciativa promoguda des de l'Ajuntament de la Palma de Cervelló, amb el suport de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona (OPC), a partir de la petició efectuada pel municipi a la Diputació de Barcelona, amb l'objectiu de conèixer la riquesa cultural i natural del municipi i la seva valoració, permetent així l'establiment de mesures per a la seva protecció i conservació, així com la planificació de la seva rendibilització social.

Des de l'Oficina del Patrimoni Cultural es van iniciar els contactes amb l'empresa TRÍADE Serveis Culturals, què ha dut a terme la realització de l'estudi.

Dates de realització i metodologia

L'elaboració del mapa de patrimoni s'ha realitzat en diverses etapes. La metodologia del treball ha estat la següent:

El dia 9 de novembre de 2011 es va dur a terme la primera entrevista entre l'ajuntament de la Palma, el tècnic de l'Oficina de Patrimoni de la Diputació de Barcelona i els membres de l'empresa TRÍADE, SCP. Entre els mesos de novembre i desembre es va fer un intens buidat bibliogràfic (vegeu *Bibliografia*) i cartogràfic; en aquest aspecte cal dir que s'ha treballat a partir de l'ortofotomapa i el mapa topogràfic publicat a la pàgina web de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, en totes les escales disponibles. Al Mapa de Patrimoni Cultural s'inclouen tots els béns incoats o declarats d'Interès Nacional i d'Interès Local (BCIN, BCIL), els espais naturals protegits, tots els jaciments arqueològics i paleontològics inclosos per la Generalitat a l'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya, i els elements i edificis inclosos en l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, per aquest motiu, i com a punt de partida, es van consultar els inventaris dels béns patrimonials de la Generalitat de Catalunya: l'*Inventari de Patrimoni Arquitectònic* del Servei del Patrimoni Arquitectònic (1986) (IPA), així com la *Carta Arqueològica de Catalunya*, del Servei del Patrimoni Arqueològic (1991) (CA). Així mateix, també es va consultar l'*Inventari d'Immobles d'Interès Arquitectònic de Propietat Municipal* del Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona (SPAL).

El Mapa de Patrimoni Cultural és un recull sistemàtic de totes les categories d'elements i béns patrimonials, ja siguin materials o immaterials, mobles o immobles, documentals, arqueològics, naturals, de cronologia recent o remota. Les dades resultants d'aquest treball d'inventari es recullen en una base de dades, que no és en cap cas un catàleg de elements a protegir, ans al contrari: el mapa de patrimoni és una eina de coneixement global del patrimoni que es troba en el terme municipal, per tal de facilitar la seva difusió, accés públic i presa de decisions futures en termes de conservació, divulgació, protecció i planificació estratègica.

La recollida de dades de camp s'ha portat a terme entre gener i març de 2012; a mesura que es realitzava aquesta tasca, s'anava omplint la base de dades, tasca que es va completar cap al mes de maig de 2012. Finalment, durant els mesos de juny i agost de 2012 es va redactar la present memòria.

Figura 1: Senyalització d'entrada al nucli de la Palma, amb margallons darrera.

El Mapa de Patrimoni Cultural ha de ser doncs, una eina que permeti obrir múltiples línies de treball. En qualsevol cas, el mapa de patrimoni és una eina que pot ser actualitzada i augmentada, en la mesura que l'estat del coneixement del patrimoni permeti incorporar nous elements detectats en un futur.

L'objectiu principal d'aquest treball ha estat la identificació i la documentació exhaustiva de les dades sobre el patrimoni cultural i natural del municipi i la seva valoració, permetent així l'establiment de mesures per a la seva protecció i

conservació, així com la planificació de la rendibilitat social dels elements patrimonials del municipi de la Palma per tal de crear el mapa de patrimoni. Els criteris bàsics per aconseguir aquest objectiu són els derivats del plec de prescripcions tècniques per a la realització de mapes de patrimoni cultural desenvolupat per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

Agraïments

Han estat de gran interès les reunions mantingudes amb diferents veïns i veïnes del municipi de la Palma. L'equip responsable d'aquest estudi agraeix a l'Ajuntament la bona disposició davant de la iniciativa que suposa una feina com la que presentem a continuació. Volem agrair la col·laboració activa del Sr. Xavier González, alcalde de la Palma de Cervelló; del Sr. Francesc Cortés i la Sra. Judith Rubio, regidor de Cultura i teixit associatiu i regidora de Foment de les tradicions, respectivament; del Sr. Lluís Armengol per facilitar-nos informació sobre el seu treball de catalogació de les construccions en pedra seca al municipi i, fins i tot, acompanyar-nos a veure alguns dels elements fixats; i de tots els propietaris dels elements patrimonials fixats. Les aportacions, observacions, suggeriments i correccions al llarg de tot el procés d'elaboració del Mapa de Patrimoni per part de tothom que ha volgut participar han estat positives i enriquidores pel treball.

2. Diagnòstic

2.1. Marc geogràfic i medi físic

El municipi

El municipi de la Palma de Cervelló forma part de la comarca del Baix Llobregat, al partit judicial administratiu de Sant Feliu de Llobregat, i té una extensió de 5,47 km². La Palma es va escindir com a municipi independent de Cervelló l'any 1998, tot i que ja ho havia estat entre els anys 1937 i 1939. El terme limita amb el de Cervelló (S i E), amb Pallejà (N) i amb Corbera de Llobregat (NW i W) (AAVV, 1991).

El municipi està situat al marge dret del Llobregat, a les estribacions septentrionals i més orientals de la Serra d'Ordal, part de la qual –fora del terme de La Palma- pertany al Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN). El terme municipal ressegueix el curs de la riera de Rafamans, o de la Palma, que, en sortir del terme, desemboca a la riera de Cervelló, tributària del Llobregat.

Figura 2: Vista de la Palma de Cervelló des de la carretera de Fontpineda.

Principalment, hi podem distingir tres grans unitats paisatgístiques: la zona de muntanya forestal, l'entorn de la riera i els espais urbanitzats.

La zona de muntanya forestal està integrada per dos vessants, que drenen cap a la riera de Rafamans. Un d'ells està orientat cap al nord i es troba situat al marge dret de la riera; l'altre està orientat al sud, i està delimitat, a la part alta, per les cingleres de

Pallejà. La riera de Rafamans i el seu entorn constitueixen l'eix vertebrador del municipi.

Els espais urbanitzats corresponen al nucli de la Palma, a la urbanització de Can Vidal i al polígon industrial de Can Mascaró. En nucli antic de la Palma, que actualment es troba unit amb el de Ca n'Iglésies, ha crescut al marge esquerre de la riera, i s'enfila fins al peu de les cingleres de Pallejà. La urbanització de Can Vidal i el polígon industrial se situen al marge dret de la riera, aigües avall del nucli.

Clima

El municipi de la Palma del Cervelló es troba enclavat a la regió mediterrània, i està afectat per un clima general de tipus xeròtic o mediterrani, caracteritzat per la manca d'un període hivernal intensament fred i l'existència d'un prolongat període estival eixut (La Vola, 2002, 16). El municipi gaudeix també d'una certa influència marítima, amb poca oscil·lació tèrmica i un cert grau d'humitat, encara que l'heterogeneïtat fisiogràfica determina diferències de temperatura i humitat acusades, per exemple entre la zona d'obaga i de solell (Saurí & Larriba, 2001: 1).

Vegetació i xarxa hidrogràfica

Pel que fa a l'ocupació del sòl, el bosc i el matollar predominen a gran part del territori municipal. El sòl improductiu artificial –la zona ocupada per edificacions, carreteres, pedreres, etc.–, és la segona categoria més important. Si bé l'ús agrícola havia estat dominant fins a principis de segle, s'ha anat abandonant i les vessants on es conreava la vinya avui són sòl urbà i espais forestals. Les antigues marjades encara s'intueixen enmig dels boscos. En comparació amb la resta de la comarca, a La Palma l'ocupació forestal és superior i la de conreus, molt inferior.

El terme municipal de la Palma s'estén a tots dos marges de la riera de Rafamans, o de la Palma, que constitueixen l'element vertebrador del municipi. Uns petits torrents temporals drenen els dos vessants. Els del marge esquerre, on hi ha el nucli urbà, s'han anat soterrant, a mesura que el sòl s'ha urbanitzat; és el cas del torrent Descabellat, per exemple. Els del marge dret es mantenen en estat més inalterat (torrent de Can Rius, de Can Via i de Comagrua) (Saurí & Larriba, 2001: 2-4).

La riera de Rafamans neix a les estribacions de la Serra d'Ordal, quan la riera de Les Planes rep les aigües de petites torrenteres que baixen de les Muntanyetes de Can Rigol. Després de recórrer 9 km conflueix amb la riera de Cervelló, la qual desemboca al Llobregat.

Figura 3: La riera de Rafamans al seu pas pel nucli urbà de la Palma, amb el Pont Vell al fons.

L'entorn de la riera es troba en bon estat de conservació; hi ha vegetació arbòria i arbustiva, també es poden veure canyissars. La vegetació, però, de ribera és escassa. A mesura que la riera s'endinsa en el municipi, l'antropització de l'entorn hi és més present, en canvi, el marge dret manté connexió amb el vessant muntanyenc humit. Passat el nucli urbà, la riera discorre al sud del Pla de Sant Joan, encaixada entre dos marges abruptes, especialment el dret, a dalt del qual hi ha el polígon de Can Mascaró. L'estat de l'aigua empitjora a causa dels abocaments que rep del polígon industrial.

A l'entorn de la riera trobem la pineda humida de pi blanc en zones poc alterades o sense sotabosc. Presenta peus d'alzina, roure, marfull i llorer.

La pineda de pi blanc amb sotabosc d'alzinar constitueix un estadi de successió avançat cap a l'alzinar mediterrani típic. Presenta diferents estrats: capçada de pi blanc, capçada d'alzines i sotabosc típic d'alzinar i lianes. S'aprecia que la successió avança, ja que es troben pins morts i secs, de manera que l'alzina va guanyant terreny progressivament. Segurament, l'origen d'aquest tipus de vegetació es troba en

l'abandonament dels conreus de vinyes en feixes durant els anys quaranta. Encara es poden apreciar les feixes i restes de murs de pedra.

La pineda xeròfita de pi blanc es troba en zones amb més insolació i amb poc sòl. Es troba sotabosc d'alzinar sec, entre d'altres llentiscles, algun bruc, esparregueres, i fins i tot algun peu d'alzina. També s'hi troba el margalló, l'única palmera europea. Trobem la presència d'un estrat de matolls molt dens, amb peus d'alzina de rebrot, brucs i estepes.

Pel que fa a les aigües subterrànies, sabem que existeixen dos aqüífers; un d'ells vinculat a la llera de la riera de Rafamans, i l'altre, un aqüífer calcari lliure, constituït per una capa de calcàries i dolomies del Muschelkalk inferior, d'uns 70 m de gruix.

El municipi de la Palma és ric en fonts i surgències, que antigament eren el motius d'excursions i caminades. Avui en dia, algunes han minvat de cabal, però moltes segueixen rajant. La majoria de les fonts del terme estan senyalitzades com a "no potables", malgrat que no hi ha evidències de contaminació.

Figura 4: Font del Maset, emplaçada en un bell paratge al bosc de l'Obaga.

Fauna

La fauna dels ambients forestals està molt condicionada pel grau d'humitat i pel tipus de bosc. S'han diferenciat dos ambients diferents, el vessant humit i les cingleres de Pallejà, que són els espais boscosos menys alterats del terme municipal.

Prop de la riera podem trobar diferents espècies d'ocells; la que es troba al llarg de l'ecosistema fluvial, i la que s'hi troba esporàdicament. Entre els primers tipus hi ha els ocells que hi van a beure i a remullar-se, i els que són pròpiament de ribera, com el mosquiter comú (*Phylloscopus collybita*). Durant les nits de primavera es pot sentir el rossinyol (*Luscinia megarhynchos*) i, durant tot l'any, s'hi senten la cuereta blanca (*Motacilla alba*), la torrentera (*Motacilla cinerea*), el cargolet (*Troglodytes troglodytes*) i el pardal de bardissa (*Prunella modularis*).

En àrees més localitzades hi podem trobar altres aus. D'aquesta manera, al tram alt, prop de Can Via, hi ha oriol (*Oriolus oriolus*), polla d'aigua (*Gallinula chloropus*) i, sovint podem veure, alguna becada (*Scolopax rusticola*) hivernant. Als voltants de la font del Marge, s'hi troben junts els rascló (*Rallus aquaticus*) i la polla d'aigua. Prop de Can Mascaró, aigües avall del nucli, es pot sentir la xivita (*Tringa ochropus*) i veure alguna parella d'ànecs coll-verd. A l'estiu s'hi troba l'oriol que nidifica a la part alta dels arbres més grans i, a l'hivern, s'hi estableix una colònia de durbecs (*Coccothraustes coccothraustes*). L'ocell més representatiu que podem trobar per les cingleres de Pallejà és la merla blava (*Monticola solitarius*). També s'hi ha trobat nius del duc (*Bubo bubo*). D'altra banda, com a rapinyaire més habitual, hi ha el xoriguer (*Falco tinnunculus*). El picot verd (*Picus viridis*) es deixa veure a prop d'un bosc cremat. Per tots aquests indrets es poden veure algunes àguiles (*Buteo buteo*).

Pel que fa als mamífers, s'han estudiat i interpretat les seves petjades i excrements per a conèixer-los. D'aquesta manera, podem saber que baixen a beure a la riera toixons (*Meles meles*), porcs senglars (*Sus scrofa*) i guineus (*Vulpes vulpes*). Sovint es troben alguns animals morts a les immediacions de la riera, que s'acosten a la riera esporàdicament: genetes (*Genetta genetta*), fagina (*Martes foina*), mostela (*Mustela nivalis*). També s'hi troben eriçons (*Erinaceus europaeus*) i rates (*Rattus sp.*).

Els rèptils són fàcils de veure per aquesta zona; la serp d'aigua (*Natrix maura*), la de collaret (*Natrix natrix*) i el vidriol (*Anguis fragilis*). Entre els amfibis, es troben la salamandra (*Salamandra salamandra*) i la granota verda (*Rana perezi*). Pel voltant dels horts, se senten tòtils (*Alytes obstetricans*). Cal també destacar l'existència de la tortuga de riera (*Mauremis leprosa*).

2.2. Geografia humana. Estructura urbana. Economia i poblament

Segons es dedueix de les dades extretes en el primer volum del *Fogatge* de 1553, aquell any Cervelló comptava amb 17 cases, i la Palma, esmentada amb el nom de Sant Pere de la Palma, amb 7 i unes 35 persones. La població, seguint la dinàmica de la comarca, augmentà al llarg del s. XVIII. Com és evident, les primeres dades pròpies de la Palma de Cervelló no apareixen fins al moment de la segregació del municipi de Cervelló; així, a l'any 1998 es censaven 2.444 habitants. Les dades de gener de 2001 són de 2.679 habitants. A data d'1 de gener de 2010, la població del municipi és de 3035 habitants¹, repartits pel nucli urbà i la urbanització de Can Vidal situada a les muntanyes del voltant del nucli principal (LA VOLA, 2002, 13). Trobem una zona urbana que comprèn el nucli de la Palma de Cervelló, la urbanització de Can Vidal i algunes masies com la de Can Via, Cal Sereno i Can Ponçgem.

Finalment, trobaríem una zona industrial que comprèn el polígon de Can Mascaró, al costat sud-est, i algunes instal·lacions aïllades, a l'oest.

L'economia tradicional del municipi es basava en l'agricultura i els conreus principals, de secà: vinya, els cereals (blat i ordi) i els arbres fruiters. Una de les activitats econòmiques més importants de Cervelló des del segle X foren els molins fariners que es nodrien del fruit dels camps de cereals. El llibre del cadastre de Cervelló de 1761 diu que els ingressos més importants que obtenia l'erari públic eren els molins: un de paper i tres de farina. No s'esmenta, però, el molí de la Palma, potser per la poca activitat que devia tenir per causa de l'escassetat d'aigua de la riera de Rafamans. La vida comercial, més enllà dels molins, era de poca transcendència. El qüestionari de Francisco de Zamora (1789) assenyala que la collita més abundosa era la de raïm, 2000 cargues, o sigui 250.000 litres, a tot Cervelló (Llurba, 1998). Segons Pascual Madoz, a mitjans del segle XIX, funcionaven encara tres molins fariners a Cervelló.

Els espais agrícoles de la Palma són el remanent de l'època de la vinya i dels presseguers. També s'hi troben antics cultius d'oliveres i de fruiters. Existeixen a sota els horts de Can Via alguns ruscs dedicats a la producció de mel.

Podem distingir dos tipus d'espais agrícoles: els d'abandonament més recent i els horts tradicionals que encara estan actius. Els conreus abandonats són cultius de

¹ <http://www.idescat.cat/emex/?id=089058> (IDESCAT) [consulta: 14/12/2011].

vinya i olivera que es varen abandonar progressivament. Actualment s'hi troba el pi pinyer, pi blanc, i creixement espontani de llentiscle, aladern, i espècies herbàcies. Els conreus actius, en canvi, correspon a les zones de plana al·luvial. Són cultius d'horta per al consum propi i algun sector de vinya.

A la Palma hi ha una Comunitat de Regants de l'any 1856 que aprofita aigua superficial de la riera de Rafamans mitjançant una reclosa que hi ha aigües amunt del nucli urbà. L'aigua es destina al reg dels horts familiars que hi ha al poble, situats tan al marge esquerre com al marge dret de la riera.

Figura 5: Zona d'horta, entre la riera i la Palma, des de can Llopart.

A l'est del terme municipal, hi trobem la pedrera Anna. És una explotació dedicada a l'extracció d'argiles i on s'està practicant la restauració integrada. Al nord de la pedrera de l'Anna, es troba una altra pedrera, anomenada Glòria. Actualment es troba restaurada.

Per sectors d'activitat, la Palma registrava, l'any 2001, un total de 1240 persones ocupades, repartides de la següent manera²:

² Font: Enquesta padronal IDESCAT (<http://www.idescat.cat>), Població en relació amb l'activitat. Ocupats per branques d'activitat- La Palma de Cervelló, 2001. codi INE: 08905. [consulta: 17/01/2012].

Branca d'activitat	16-24 anys	25-39 anys	40-54 anys	55-64 anys	65-99 anys	Total
Agricultura i ramaderia	2	8	7	3	1	21
Pesca	0	0	0	0	0	0
Indústries extractives	0	0	0	0	0	0
Indústries manufactureres	30	136	115	21	1	303
Electricitat, gas i aigua	0	5	4	0	0	9
Construcció	20	38	35	7	0	100
Comerç i reparació	22	74	64	19	2	181
Hosteleria	10	19	29	7	0	65
Transport i comunicacions	8	49	27	5	0	89
Mediació financera	1	43	24	0	0	68
Immob, lloguers i serveis a empreses	13	56	45	10	0	124
Administració pública, defensa i SS	0	29	28	5	0	62
Educació	8	40	41	6	0	95
Sanitat i assistència social	5	30	37	3	2	77
Altres serveis	5	21	12	3	0	41
Personal domèstic	1	1	2	1	0	5
Organismes extraterritorials	0	0	0	0	0	0
TOTAL	125	549	470	90	6	1.240

Grans infraestructures i comunicacions locals

S'accedeix al poble per la carretera BV-2421 que comunica amb la carretera N-340 a l'alçada del punt quilomètric 1.241. La Palma es troba a 17 km de Barcelona, i a pocs minuts de grans nuclis industrials i comercials com Cornellà, Sant Boi, Molins de Rei o Sant Feliu, i molt a prop de les grans vies de comunicació: les carreteres B-24, N-340 i N-II, l'autovia A-2 i l'autopista AP-2.

La ubicació de la Palma, encaixada entre relleus elevats, ha fet que la via de comunicació principal històrica hagi estat paral·lela a la riera de Rafamans, que ha actuat com a eix vertebrador. Aquest eix comunicava, d'una banda, amb la xarxa de camins de la plana generada pel riu Llobregat i, de l'altra, amb Corbera del Llobregat. Des d'aquesta diferents camins comunicarien amb les masies disseminades pel terme

municipal. Segurament el tram d'aquest camí millor conservat és el camí Estret, que transcorre pel Pla de Sant Joan, on es conserven marges de pedra seca a banda i banda del camí i algunes traces de roderes de carro.

2.3. Síntesi històrica

Els orígens remots. L'època medieval.

La Palma com a territori sempre ha estat ocupat, ja sigui com a via natural de pas, com a àrea de caça i recol·lecció, com a explotacions agrícoles i ramaderes, etc. D'aquesta etapa més remota, el jaciment arqueològic més significatiu és el de la Cova dels Dos, adscrit cronològicament a una etapa situada entre el neolític antic i el bronze final II (5500–900 aC aprox.). Tot i tractar-se d'una cova natural sense estructures antròpiques conservades, durant les tasques d'excavació es va trobar, en els estrats més superficials, fragments de ceràmica grollera, de finals del bronze II corresponents a grans vasos amb decoració acanalada. Per sota hi havia alguns materials carenats i incisions datables d'un moment anterior als descrits. Per sota es documentaren restes ceràmiques típiques de la cultura dels sepulcres de fossa, datables del neolític mitjà–recent; mentre que per últim es detectà un estrat amb restes ceràmiques, que conservava alguns vasos complets però trencats, possiblement epicardials.

El poblament permanent del territori de la Palma no es coneix, però, fins a època medieval. La documentació i les restes arqueològiques de la plaça de l'Església de la Palma i de l'ermita del pla de Sant Joan presenten les primeres notícies de la Palma, a l'entorn del segle X (Capmany & Pascual, 2008: 10).

Els comtes de Barcelona eren els posseïdors jurídics d'aquestes terres, per aquest motiu organitzaren el poblament en el terme del castell de Cervelló, amb la finalitat de conquerir, fortificar i repoblar el territori. Un cop els cristians reconqueriren les terres preses pels musulmans, Guifré Borrell, fill de Guifré el Pelós, va residir al castell de Cervelló i va dur a terme el poblament, a la primeria del segle X. El castell de Cervelló va ser, juntament amb Castellví de Rosanes i Eramprunyà, un dels tres grans castells del Llobregat. La gran baronia de Cervelló comprenia els llocs, pobles i parròquies de Cervelló, la Palma, Santa Coloma de Cervelló, amb Castelnou de Cervelló (l'actual Sant Vicenç dels Horts), Pallegà, Torrelles de Llobregat, Vallirana i Olesa de Bonesvalls.

Segons la lectura d'un manuscrit de l'Arxiu Diocesà de Barcelona de l'any 1775, en què esmenta la consagració, l'any 1232, de l'església de Sant Esteve del Castell Vell (actual església del castell de Cervelló), quan hi designa els límits de la parròquia de Cervelló esmenta que "també té la capella sufragània de Santa Maria (ara de la Palma) i de Sant Brici, que posseeix en els seus dominis un verger amb la seva terra al costat del castell...". Aquest castell, desconegut fins ara en la documentació històrica de la Palma, situat al costat de l'actual església, sens dubte, podria tractar-se d'un dels edificis construïts amb aquesta funció de conquesta i consolidació de Guifré el Pelós. Possiblement, poc després d'aquest període, entre els segles X i XI, ja assegurat l'assentament, va ser quan deuriem construir la sagrera que els arqueòlegs van descobrir en les excavacions de la plaça de l'església de la Palma, efectuades l'any 2004 (Capmany & Pascual, 2008: 12-13).

És també en aquesta època el primer cop que apareix citat el topònim de la Palma, recollit en un document datat l'any 964. Es tracta de la donació que Lodelle i els seus fills fan al monestir benedictí de Sant Cugat, aleshores sota el control del bisbat de Barcelona.

La comtessa Riquilda, el dia de la consagració de Sant Pere de les Puelles, el 30 de juny de 945, va donar a les monges d'aquest monestir un extens alou al terme del castell de Cervelló. Aquest, quan fou confirmat al cenobi el 992, rebé el nom d'alou de la Palma, nom que li devien haver donat les monges. El lloc de la Palma, ja amb aquest nom, és documentat el 964. L'any 966, els executors del testament del comte Mir donaren a la seu de Barcelona la meitat dels alous de Cervelló, és a dir, Torrelles, la Palma i Montpedrós, amb els seus termes i pertinences. El nucli originari de les possessions de Sant Pere de les Puelles a la Palma, l'alou donat per la comtessa, s'engrandí amb altres alous, com el llegat pel comte Borrell, el 991, que li havia pervingut dels seus pares; el que donà Bonfill, que aviat esdevindria senyor de Cervelló, o el donat per un tal Hendalecus. Quan el 1002 els comtes Ramon i Ermengol vengueren a Ènnec Bonfill el castell de Cervelló, hom es preocupà d'assenyalar que, tot i que la venda comprenia tot el que hi havia dins les afrontacions del castell, hom n'exceptuava l'alou del monestir de Sant Pere. El 1147, en la segona consagració de Sant Pere de les Puelles, els diversos alous de les monges de l'indret s'engloben nominalment en un de sol, l'alou de la Palma (AAVV, 1992: 349-350).

En l'època d'aquestes donacions fetes durant la segona meitat del segle X, es creu que hi ha l'origen de la capella de Sant Joan i Sant Feliu del Pla o de l'Erm, a l'indret del Pla de Sant Joan.

Ja a la baixa edat mitjana, es produeix un dels primers precedents de la independència de la Palma respecte a Cervelló, en aquest cas en el terreny eclesiàstic. L'any 1324 el bisbe de Barcelona Ponç de Gualba va dividir els termes de la parròquia de Cervelló i de "ça Palma", designant-hi un rector propi a cadascuna. L'any 1326 s'esmenta un tal Francesc de Montagut com a rector de la Palma (Llurba, 1998). Com a resultat es va originar un conflicte d'interessos que va acabar en litigi entre els dos rectors, declinant-se la balança a favor del rector de Cervelló. Amb tot, el 1379 es va aconseguir que la parròquia de la Palma tingués dret al sagrament de l'eucaristia, fonts baptismals i cementiri, fet que ja li atorgava certa autonomia respecte la parròquia de Cervelló. Des de llavors, els enterraments i batejos es feien a la Palma (Capmany & Pacual, 2008: 22).

Edat Moderna

La Palma formava consell unida amb Cervelló i, segons coneixem, el nou comú del municipi de Cervelló, després del 1714, va quedar format per un batlle, dos regidors de Cervelló i un de la Palma escollits pel senyor baró, a més d'un síndic procurador elegit directament per la Reial Audiència de Barcelona.

El llibre del cadastre de Cervelló de 1761 recull que tot i tenir en aquest moment 60 cases, a la Palma només es poden considerar de certa importància a la Palma: can Mascaró, can Paulet, can Llopart, can Pungem, Can Via, Can Vidal, can Ollé, can Minguella (potser avui Can Iglésies) i la Palmera (Llurba, 1998).

La jurisdicció senyorial del terme de Cervelló pertanyia en aquesta època a la família Copons-Pinós, marquesos de la Manresana, barons de Sant Vicenç dels Horts i de Cervelló, entre altres títols nobiliaris. Aquesta família tenia tots els drets damunt de qualsevol casa, heretat o peça de terra, fins i tot tenien el domini administratiu i el control municipal del poble (Llurba, 1998).

Època contemporània: cap a la consecució d'un municipi propi

De les notes transcrites del rector Antoni Puigbert i Romagosa, per Pere Serdà (1916), es desprèn clarament la destrucció causada sense mirament dels francesos a Cervelló durant el la Guerra del Francès (1808-1814). El mes de juny de l'any 1808, doncs, les tropes franceses que es dirigien cap a Tarragona, entraren a la població de Cervelló i buscaren al seu alcalde, en Jaume Bassons que va haver de fugir amb la seva família per evitar la mort, van matar al seu masover. L'església a Cervelló es decantà obertament en contra de la invasió francesa i incità l'agitació perquè el poble es mobilitzés i lluités contra l'invasor. L'església de la Palma va ser cremada. A la masia de Can Mascaró s'hi va instal·lar un hospital de sang, però les persones ferides de més gravetat van ser traslladades a Vilafranca del Penedès. Trenta-una persones del nucli de Cervelló, la Palma i Vallirana van morir com a conseqüència directa d'aquesta guerra. Els tres nuclis junts tenien a finals del segle XVIII un cens de 382 persones (Llurba, 1998).

Els drets feudals de la baronia de Cervelló van subsistir durant els segles de l'edat moderna i van desaparèixer amb l'extinció de les senyories el 1813. Els diferents nuclis poblats van anar constituint llurs consells municipals, derivats de les assemblees de veïns o consells que a l'edat mitjana es van crear per administrar-se, sotmeses d'una manera directa a l'autoritat reial o senyorial a través dels seus oficials (veguer, batlle) (Capmany & Pascual, 2008: 17).

El fet que un nucli poblat tingués consell municipal representava un poble municipalment sobirà, i aquest va ser el cas dels pobles que es trobaven en el terme del castell de Cervelló, entre ells el mateix Cervelló.

Eclesiàsticament, l'antic litigi entre les parròquies de la Palma i Cervelló va continuar vigent durant tota l'edat moderna, fins que la Palma va aconseguir erigir-se en parròquia independent el 29 de desembre del 1867. Aquesta comunitat veïnal, però, va continuar annexada encara a Cervelló per qüestions administratives municipals.

La consecució d'una parròquia pròpia va suposar per a la Palma que el rector esdevenia el gestor i administrador de la tributació a la Palma. Tot i que al segle XIX el poder eclesiàstic continuava sent molt fort, amb les desamortitzacions i les noves lleis municipals, l'Església va començar a perdre part del seu control administratiu a favor dels governs municipals. Arribats a aquest punt, la Palma havia construït la seva identitat pròpia; ara faltava aconseguir la independència municipal.

Així, és ja a principis del segle XX quan trobem el primer antecedent històric de la Palma com a municipi independent. En efecte, sembla que des de 1911 funcionava una comissió segregacionista a la Palma, la qual va aconseguir que el 28 de maig de 1937 el conseller de Governació i Assistència Social de la Generalitat republicana concedís la segregació del municipi de la Palma de Cervelló del terme municipal de Cervelló.

Però segons l'historiador Josep Llorba (1998) a causa de l'inici de la Guerra Civil la Palma va funcionar com a independent des del 18 de juliol de 1936, ja que els seus representants van deixar d'assistir als plens del consell comunal de Cervelló. Per tant, de fet la Palma va actuar com a independent tot i que el decret d'independència fos més tardà. Oficialment, els decrets de la Generalitat de maig de 1937 (DOGC Núm. 154/37, signat per Lluís Companys), i de 6 de gener del 1938 (DOGC 202/37, signat pel Conseller de Governació Antoni Maria Sbert), atorgaren a la Palma la independència del municipi de Cervelló. Així, tenia alcalde –càrrec que va ocupar Pasqual Ollé–, i segell propi.

Per acord del dia 9 de setembre de 1937, aquest nou municipi creà el seu propi paper moneda particular. D'aquesta manera es crearen bitllets d'una pesseta i de 50 cèntims per valor de 5000 pessetes. Posteriorment, en una data que no es coneix exactament, foren emesos uns discos de cartolina dels valors de 10 cèntims i 5 cèntims per un import total de 600 pessetes.

Aquesta etapa va durar poc temps, ja que el 25 de gener de 1939 les tropes franquistes van entrar a la Palma i van posar fi a l'etapa republicana al municipi. Aquesta entrada va obligar els alcaldes i representants dels ajuntaments republicans a retirar-se, per tant es va crear un buit de poder mentre el nou règim s'estava establint.

Cervelló, paral·lelament a l'organització del nou règim, va crear la seva comissió gestora per administrar el poble, però en la constitució d'aquesta no hi va incloure la Palma, és a dir, van donar per fet que la Palma era un poble segregat i independent de Cervelló. Amb aquesta situació, el 3 de febrer de 1939 es va constituir una comissió gestora de la Palma de Cervelló.

Aquesta comissió havia de tornar a tramitar la segregació de la Palma, car si bé Cervelló no els incloïa dins del seu terme municipal i la comissió cervellonenca semblava favorable a la seva independència, el decret que els atorgava la segregació

era de la Generalitat Republicana, i aquest decret havia estat derogat pel govern de Burgos, com l'Estatut de Catalunya i tota la legislació republicana.

L'any 1941 la Palma va deixar de tenir ajuntament i va esdevenir una "entitat local menor". Les entitats locals menors eren com àmbits territorials inferiors a un municipi amb algunes competències. Ara bé, l'ordenació, gestió i disciplina urbanística depenien de Cervelló, l'ajuntament al qual pertanyien.

Transició i democràcia

L'antecedent de la independència municipal va marcar una fita que no va ser oblidada amb la recuperació de les institucions democràtiques després de la mort del general Franco (1975). La revitalització de l'activitat política, associativa i social en general va ser un factor clau en la represa de la lluita per la consecució de la independència municipal de la Palma.

Així, l'any 1977 un grup de veïns de la Palma va organitzar la "Comissió d'estudis per la segregació de la Palma". Aquesta tenia com a objectius, d'una banda, buscar i informar-se sobre la situació històrica del poble, per consultar els documents que van permetre la independència de la Palma el 1937, i d'una altra, analitzar la viabilitat econòmica de la segregació. Tota aquesta recerca havia de servir per obrir un nou expedient de segregació.

A les primeres eleccions municipals es van presentar dues candidatures des del poble de la Palma: el *Grup Reformista de la Palma* i *De la Palma i per la Palma*. Ambdues defensaven la segregació del municipi.

Davant l'èxit aclaparador d'aquestes dues candidatures, el grup de CiU, guanyador a Cervelló, va anunciar que no s'oposaria al procés de segregació de la Palma.

Amb tot, el procés de segregació es va allargar des de l'any 1981 fins al 1998, data efectiva de la independència del municipi, a causa de la lluita jurídica i econòmica que el poble va encetar amb el Departament de Governació de la Generalitat, el qual va mantenir una posició contrària al segregacionisme dels municipis.

El dimarts 21 de juliol de 1998, però, el Consell Executiu de la Generalitat, reunit, va aprovar el decret de segregació de la Palma de Cervelló del municipi de Cervelló.

El 30 de desembre del 1998 a les 7 del vespre, la comissió gestora de l'Ajuntament de la Palma de Cervelló es va constituir oficialment. La Palma tornava a tenir Ajuntament propi.

2.4. Toponímia de la Palma de Cervelló

El nom de la Palma podria referir-se a una idea simbòlica relacionada amb un origen religiós eremític. La palma tant pot simbolitzar el martiri, com la fidelitat en la fe. Sembla que aquest deu ser l'origen del nom de la Palma, que devien donar les monges de Sant Pere de les Puelles al seu alou i a la capella que hi bastiren, seguint potser l'exemple d'altres monestirs. El nom no és documentat encara el 945, quan les monges reben el lloc en alou de mans de la comtessa Riquilda, però ja ho és el 964, en un document relatiu a Sant Cugat. Entre aquestes dues dates, doncs, les monges devien ocupar el lloc i donar-li el nom (Pagès, 1992: 394-396).

L'escut oficial de la Palma de Cervelló té el blasonament següent: escut caironat d'or, una palma de sinople en pal i, per timbre, una corona mural de poble (vegeu la Figura 6); l'esmalt d'or recorda l'escut de Cervelló, municipi del qual va formar part fins al 1998. Aquest va néixer, el 10 de novembre de 2000, fruit de l'adopció d'un acord del Ple de l'Ajuntament de la Palma de Cervelló, per aprovar l'escut heràldic municipal. El 25 de novembre de 1999, la Secció Històrico–arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans va emetre dictamen favorable sobre l'expedient. Va ser aleshores, d'acord amb el disposen els articles 35, 37 i concordants de la Llei 8/1987, de 15 d'abril, municipal i de règim local de Catalunya, i els articles 9, 24 al 26 i concordants del Reglament dels símbols dels ens locals de Catalunya, aprovat pel Decret 263/1991, de 25 de novembre, quan el 19 de gener de 2001, el Sr. Ramon Espadaler i Parcerisas, Director general d'Administració Local, resolgué donar conformitat a l'adopció de l'escut heràldic del municipi de la Palma de Cervelló. Aquesta resolució fou publicada al DOGC núm. 3321 de 6 de febrer de 2001.

Figura 6: Escut oficial de la Palma de Cervelló.

2.5. Estat legal de protecció del patrimoni

En aquest moment no hi cap element amb protecció legal a la Palma de Cervelló, ni en virtut de la Llei de Patrimoni Cultural Català, ni en virtut de cap llei estatal, ni pel desenvolupament de figures de planejament urbanístic previstes per la llei.

El Pla d'ordenació urbanística municipal, aprovat definitivament el 27 de febrer de 2012 (publicat al DOGC núm. 6155 de 22 de juny de 2012), en el seu article 123, defineix la creació d'un Catàleg de patrimoni arquitectònic i arqueològic. Aquest article disposa que el Catàleg de patrimoni arquitectònic i arqueològic és part integrant del corresponent Catàleg de béns protegits, que alhora és documentació imperativa del POUM. Aquest document té per objecte evitar que es destrueixin testimonis d'arquitectura de notòria qualitat de diferents èpoques, i que es perdin valors històrics i culturals a causa de la transformació d'aquestes construccions. Aquest article també disposa que el catàleg comprèn els béns integrants del patrimoni cultural subjectes a protecció urbanística, conforme els articles 59.1 i 71 de la Llei d'urbanisme, que fan referència al Catàleg de béns protegits i que vinculen la protecció a la legislació sectorial aplicable.

En l'article següent, el 124, es descriu que la regulació d'aquests elements d'interès estan subjectes al que determina la Normativa específica del Catàleg del patrimoni arquitectònic on es defineix la forma d'actuació més adequada sobre cadascun dels béns protegits, les condicions que hauran de tenir les possibles actuacions sobre aquestes, la regulació dels usos i el control en les activitats a realitzar-hi, d'acord amb

la Llei 9/1993 del patrimoni cultural català i el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

El Catàleg de patrimoni cultural s'inicia amb les Normes del Catàleg de patrimoni cultural, que en el seu article 1, recupera l'article 123 del POUM, suara esmentat, mentre que a l'article 2 trobem la llista dels Elements del Catàleg del patrimoni cultural. Aquests, ordenats per criteris tipològics, són:

1) Edificacions religioses:

- Ermita de Sant Joan del Pla o de l'Erm
- Església parroquial de Santa Maria i Sant Brici
- Capella de Sant Vicenç Ferrer

2) Edificacions residencials:

- Avinguda Catalunya 2
- Avinguda Catalunya 5
- Avinguda Catalunya 11
- Avinguda Catalunya 13
- Vil·la Maria
- Xalet Casas i Maset Carles
- Avinguda Catalunya 34-36
- Carrer Sant Isidre 17
- Carrer Santa Maria 3
- Casa de la Biblioteca municipal
- Ca l'Església
- Ca l'Anzi
- Ca la Rafaela
- Can Ollé
- Can Vidal
- Can Benet
- Can Pongem
- Cal Sereno
- Can Via
- Ca l'Aristot
- Can Llopart

- Can Ros de Mas Tabà
- Can Mascaró
- Les Palmeres

3) Fonts:

- Font de can Mascaró
- Font de can Via
- Font de can Pongem
- Font de Santa Rita
- Font del Marge

4) Altres construccions:

- Cabanya de Vinya Borja
- Creu de terme
- Pou de glaç
- Canal de reg

5) Conjunts urbans:

- Carrer Sant Isidre
- Carrer Santa Maria

6) Jaciments:

- Ermita de Sant Joan del Pla o de l'Erm
- Església parroquial de Santa Maria i Sant Brici
- Cova del Dos o del Bisbe

Els articles 3 i 4 descriuen els diferents nivells de protecció de què disposen els elements catalogats i el grau de protecció dels mateixos, respectivament. L'article 5 esmenta quines administracions són les competents en cada cas, en funció del tipus d'afectació a què es sotmetin els elements catalogats, mentre que el 6 regula les diferents formes d'intervenció que es poden realitzar en els béns. Finalment l'article 7 regula els tipus d'intervenció i usos permesos segons el nivell de protecció, mentre que el 8 llista els tràmits i documentació necessària per realitzar-les.

2.6 Els equipaments patrimonials

No existeix a la Palma de Cervelló un equipament patrimonial destacat, si definim equipament patrimonial com el lloc on la població pot adreçar-se per a consultar o bé informar-se sobre el patrimoni cultural i natural del municipi de manera integral (arxius, museus o centres de divulgació públic).

2.7 Anàlisi Global. Valoració del patrimoni cultural i natural de la Palma de Cervelló

El Mapa de Patrimoni Cultural ha recollit 127 elements patrimonials. A continuació descrivim de manera abreujada el resultat del Mapa de Patrimoni. Es relacionen les característiques més destacades dels béns patrimonials de cadascuna de les tipologies localitzades al municipi.

2.7.1 Patrimoni immoble

Edificis

Sota aquesta tipologia s'ha inventariat 58 elements. El caràcter històricament agrícola del municipi, combinat amb la importància del nucli urbà, on es troben la gran majoria d'immobles, fa que la Palma presenti una fesomia força heterogènia en aquest apartat. Alguns d'ells presenten una estètica que els atorga un caràcter singular, com per exemple les d'estètica noucentista de la Biblioteca Municipal (fitxa 28), el Xalet Casas i Maset Carles (fitxa 26) o Ca la Rafela (fitxa 20); d'estil historicista, com l'edifici del carrer Santa Maria 3 (fitxa 19); o d'estil eclèctic com la Vil·la Maria (fitxa 17). D'altres són casalots més antics, de caire popular i sovint reformats posteriorment, com Can Ollé (fitxa 12), Ca n'Església (fitxa 10) o Ca l'Anzí (fitxa 11). Aquestes cases van veure créixer carrers i places que, amb el pas del temps, han configurat l'actual estructura urbanística del poble.

Com és habitual en molts centres urbans, l'església té una presència urbana destacada. En el cas de la Palma, l'església de Santa Maria i Sant Brici (fitxa 2), d'estil neoclàssic però amb arrels romàniques destacades arran de la intervenció arqueològica realitzada al seu redós (fitxa 36), ha exercit un paper de centralitat en el

nucli. Ja fora del nucli trobem la capella romànica de Sant Joan (fitxa 1), bastida sobre restes d'ocupacions romanes (fitxa 33) i en un estat de conservació prou digne, encara que caldria finalitzar les tasques de consolidació i restauració. Una altra edifici de culte, però en aquest cas en estat ruïnós és l'ermita d'època moderna de Sant Vicenç Ferrer (fitxa 52), situada a les cingleres de Pallejà.

Figura 7: Sant Joan del Pla, una capella romànica.

La tradició pairalística, d'arrels medievals i modernes, lluny de desaparèixer amb l'entrada al món contemporani, al segle XVIII viu un nou impuls arran de la plantació i expansió del conreu de vinya i el comerç de vi. Algunes d'elles ens han arribat amb una quantitat d'elements relacionats amb la viticultura, signe de distinció d'aquest territori. Així, és habitual que aquestes masies tinguin dependències i màquines relacionades amb l'elaboració del vi: celler, cups, premses, trepitjadores i en general, eines relacionades amb l'economia vitivinícola. És el cas, per exemple, de Can Mascaró (fitxa 5) i la seva important col·lecció d'objectes de celler i rural (fitxa 88) o de Can Via (fitxa 9).

Menció a part mereixen els edificis construïts en pedra seca, com les barraques de vinya, els marges, els corrals o els forns de calç. Amb 22 exemplars, les barraques de pedra seca són sens dubte els elements importants a nivell quantitatiu dins d'aquesta tipologia, i per aquesta raó han estat tractats, al Mapa de Patrimoni, com a elements repetitius. Són una mostra important del caràcter agrícola del municipi; els membres del "Pèlac", juntament amb d'altres veïns voluntaris, n'han restaurat algunes, per la qual cosa cal destacar que la feina feta ja està donant resultats visibles en el paisatge.

Cal remarcar també que el pas de la riera de Rafamans pel terme de la Palma propicià l'aparició d'un molí fariner, conegut com “de la vora del Pèlag del Gat” (fitxa 39). Encara que està abandonat, encara s'hi reconeixen les seves parts essencials. Un altre molí fariner –segurament de sang–, existent al municipi, en aquest cas reconvertit en habitatge, és el de Can Roca (fitxa 13).

Conjunts arquitectònics

Entenem que el patrimoni immoble històric i artístic del municipi no ha de ser només un conjunt de d'edificis aïllats sinó, sobretot, un medi ambient singular que testimonii la seva identitat històrica i cultural a través de la relació dialèctica que es produeix entre tots els seus components. Aquesta és la realitat dels elements que han estat inventariats en aquest apartat.

Figura 8: Carrer de Sant Isidre.

Sota aquesta categoria s'han inventariat 5 béns. Els carrers, com el de Sant Isidre (fitxa 21) o el de Santa Maria (fitxa 50), o l'avinguda Catalunya en algun dels seus trams (fitxa 84), presenten un valor intrínsec pel seu interès arquitectònic i històric dels edificis que els conformen. Formen part també d'aquest grup el conjunt d'edificacions de les Palmeres (fitxa 29) o la gran casa pairal de Can Pongem (fitxa 4).

Elements arquitectònics

Entre els elements que conformen aquesta tipologia destaquen els rellotges de sol, dels quals s'han comptabilitzat 7 exemplars. Aquests es troben majoritàriament a les façanes de les masies disperses pel municipi, alguna de les quals disposen de dos exemplars, com és el cas de n'Església (fitxes 98 i 99).

També formen part d'aquest grup la Creu de terme (fitxa 53) i l'imponent marge de pedra seca de Mas Tabà (fitxa 72).

Figura 9: Creu de terme.

Jaciments arqueològics

Al terme municipal de la Palma es comptabilitzen 3 jaciments arqueològics. La particularitat d'aquests jaciments és que en tots ells, en un moment o un altre, s'hi ha realitzat intervencions arqueològiques autoritzades. Pel que fa a la seva cronologia, abasten l'època prehistòrica (Cova dels Dos, fitxa 35), la romana (Sant Joan del Pla o de l'Erm, fitxa 33) i la medieval (Sant Joan del Pla o de l'Erm i l'església parroquial de Santa Maria, fitxa 36).

Figura 10: Boca d'entrada a la Cova dels Dos.

Obra civil

Els 13 elements que han estat recollits en aquest apartat tipològic són força heterogenis. D'una banda cal mencionar els camins històrics a partir dels quals va anar creixent el poble. D'aquesta manera trobem el camí Estret (fitxa 51) i el camí Vell de Corbera (fitxa 44) que, paral·lels a la riera de Rafamans, comunicant el nucli urbà amb els municipis veïns. Són també d'interès les mines d'aigua (fitxes 78, 79 89 i 93), que mostren com aquest element és d'important en aquest municipi. Aquests afloraments permeteren abastar d'aigua els primers habitatges de la contrada, facilitant la vida en aquest territori. També relacionades amb l'aigua trobem dues rescloses emplaçades a la riera de Rafamans, creades amb finalitats ben diferents. Així, la resclosa del Pont Vell (fitxa 56) serví per canalitzar l'aigua què acabaria accionat el molí fariner del Pèlag del Gat (fitxa 39), mentre que la resclosa de cal Sereno (fitxa 80) fou bastida per acumular i redirigir l'aigua cap al Rec (fitxa 55). És també aquest Rec un element de gran interès, tant per la seva pròpia història, amb la creació de la Comunitat de regants com pels canvis econòmics que afavorí. Finalment dins d'aquest grup s'ha fitxat alguns ponts, tots ells prou diferents pel que fa a la seva funció. Es tracta del Pont Vell (fitxa 54), ara fora del seu servei original, a través del qual la carretera entrava a la població; dels ponts del camí de Can Pongem (fitxa 49), que formen part del traçat del bell camí de can Pongem (fitxa 124) i del pont del molí fariner

(fitxa 82), que podria formar part de les estructures de canalització d'aigua d'aquesta edificació.

Figura 11: Tram del Rec en què transcorre per un aqüeducte.

2.7.2 Patrimoni moble

Elements urbans

Els 3 béns agrupats en aquesta categoria es troben emplaçats a la via pública del casc urbà de la Palma de Cervell, destinats a un ús ornamental. Es tracta dels monuments “la Pedrera” (fitxa 66), el monument a Anselm Clavé (fitxa 58) i “la Mola” (fitxa 59).

Objectes

Dos dels tres objectes fixats es troben a l'església de Santa Maria i Sant Brici. Un és una custòdia d'or i plata en forma de disc solar (fitxa 42), encara destinat al culte, fet a partir de les donacions de joies dels fidels; l'altre és l'antic rellotge que accionava el disc horari i les campanes del campanar (fitxa 86). En un expositor emplaçat a la façana principal de l'Aliança Palmarenca hi ha el seu antic projector cinematogràfic (fitxa 69), que encara podria ser utilitzat.

Col·leccions

En el Mapa de Patrimoni de la Palma de Cervelló s'ha pogut fixar una única col·lecció. Es tracta de la col·lecció d'objectes de celler i rural de Can Mascaró (fitxa 88), que inclou diferents màquines, eines i espais de producció agropecuàries que expliquen les formes de vida i les activitats econòmiques i quotidianes de la Palma de Cervelló abans de les transformacions ocorregudes en la segona meitat del segle XX. Hi destaquen un trull, premses de cargol central, cups enrajolats amb cairons i una via que els travessa tots per on discorria una màquina trepitjadora, diferents eines del camp i pròpies del celler i, per últim, una tartana i un carruatge de passeig.

2.7.3 Patrimoni documental

Fons d'imatges

El fons d'imatges del Sr. Joan Pi (fitxa 94), gran aficionat a la fotografia i al vídeo, consta de més de 20.000 diapositives, més de 12.000 fotografies i unes 6.000 fotografies digitals. A més, en vídeo disposa d'un 500 cintes de noranta minuts en format "8", a part d'una gran quantitat de cintes en format "VHS". Amb tot aquest recull d'imatges ha capturat els moments més destacats de la vida cultural, política, social i religiosa de la Palma de Cervelló. Tota aquesta informació es troba inventariada i en procés de digitalització.

Fons documental

Sota aquesta tipologia s'han inventariat tres fons documentals, un dipositat a l'església parroquial, i els altres dos, en mans de propietaris privats. Es tracta de l'Arxiu Parroquial (fitxa 96) i els fons documentals de can Mascaró i del Sr. Emilio Cervera i la Sra. M. Àngels Ollé (fitxes 97 i 95, respectivament). El primer conserva el llibre d'actes de les reunions del Consell Pastoral des de l'any 1900, així com diversos volums dels llibres de baptismes i matrimonis. Aquest arxiu és interessant per conèixer aspectes demogràfics i socials des d'aquesta data. Els arxius privats consisteixen, en el cas de can Mascaró, en nombrosos documents –encara sense catalogar–, amb la història de la propietat, entre els quals hi ha un pergamí possiblement baixmedieval. L'altre, és una col·lecció de documents, fotografies i objectes antics lligats a la història de la Palma de Cervelló que el Sr. Cervera i la Sra. Ollé han anat recopilant i comprant amb el pas del temps. Alguns d'aquests exemplars són de gran interès per la història local.

2.7.4 Patrimoni immaterial

Manifestacions festives

S'ha inclòs en el Mapa de Patrimoni de la Palma sis elements en aquesta categoria. Com a tots els pobles, viles i ciutats, la Festa Major (fitxa 64) és la manifestació que aglutina pràcticament tots els elements del folklore i les tradicions populars del municipi, especialment pel que fa a figures del bestiar tradicional i als balls. Una segona Festa Major, que se celebra per Sant Isidre (fitxa 62), compta també amb els elements de folklore i tradicions populars abans esmentats. Les altres manifestacions festives giraven al voltant d'una temàtica religiosa. Es tracta dels Pastorets de la Palma (fitxa 63), molt arrelats a aquesta població, la celebració del Corpus (fitxa 101) i la processó de Quaresma (fitxa 23) i Festes de Sant Nicolau i de Santa Llúcia (fitxa 102). Aquestes tres darreres celebracions no es realitzen en l'actualitat.

Música i dansa

Les Caramelles de la Palma (fitxa 65) són l'únic element detectat pertanyent a aquesta categoria.

Costumari

S'ha inventariat dos peculiars elements dins d'aquest apartat. D'una banda, l'ús del mot "ensolir" (fitxa 40), que significa "enganxar-se els dits", i que és característic d'aquesta població, tot i que també és utilitzat en d'altres municipis propers; i de l'altra la celebració del "Dia de la Santa Infància" (fitxa 104), quan es realitzava aquest acte consistent en què una nena disfressada de "negreta" i un nen disfressat de "xinès", anaven porta a porta a demanar diners per "la Santa Infància", és a dir, en benefici del DOMUND.

2.7.5 Patrimoni natural

Zones d'interès natural

Dins d'aquesta categoria s'hi ha inventariat un conjunt d'elements força heterogeni. Hi trobem, d'una banda, dos jaciments paleontològics (fitxes 47 i 48); hi ha també vuit fonts (fitxes 30, 31, 32, 43, 73, 76, 77 i 90) que testimonien la gran importància de

l'aigua subterrània en aquest territori eminentment càrstic; també s'hi ha inclòs espais d'alt interès valor ecològic i paisatgístic, com la riera de Rafamans (fitxa 41) o les cingleres de Pallejà (fitxa 67), entre altres; en la mateixa línia s'hi ha fitxat també els Horts de l'Altra Banda (fitxa 45), pel seu valor històric, paisatgístic i ecològic, que atorguen un caràcter agrícola a la població, alhora que esdevenen una transició entre el nucli urbà, i la riera de Rafamans i la zona de l'Obaga; i, finalment, s'hi inclou també la formació rocallosa coneguda com el Guerrer d'en Tabà (fitxa 71) –que recorda una la cara d'un home–, popularitzades recentment gràcies a ser citades en una novel·la juvenil.

Figura 12: Cingleres de Pallejà.

Espècimens botànics singulars

En aquesta categoria hi trobem dos arbres: l'olivera de can Mascaró (fitxa 87) i el roure del passeig del Roure (fitxa 61). La primera és una olivera centenària amb un diàmetre del tronc de prop dels 150 cm i una alçada d'entre 5 i 6 metres; el segon, d'uns 30 m d'alçada i un perímetre de tronc de 290 cm, proporciona al passeig al què dóna nom un agradable lloc de repòs.

2.7.6 Resum gràfic

Per concloure l'anàlisi global assenyalarem a continuació alguns dels resultats més destacats mitjançant algunes gràfiques. En elles s'indica el nombre d'elements sobre el total (valor) de cada categoria, així com el percentatge que representa.

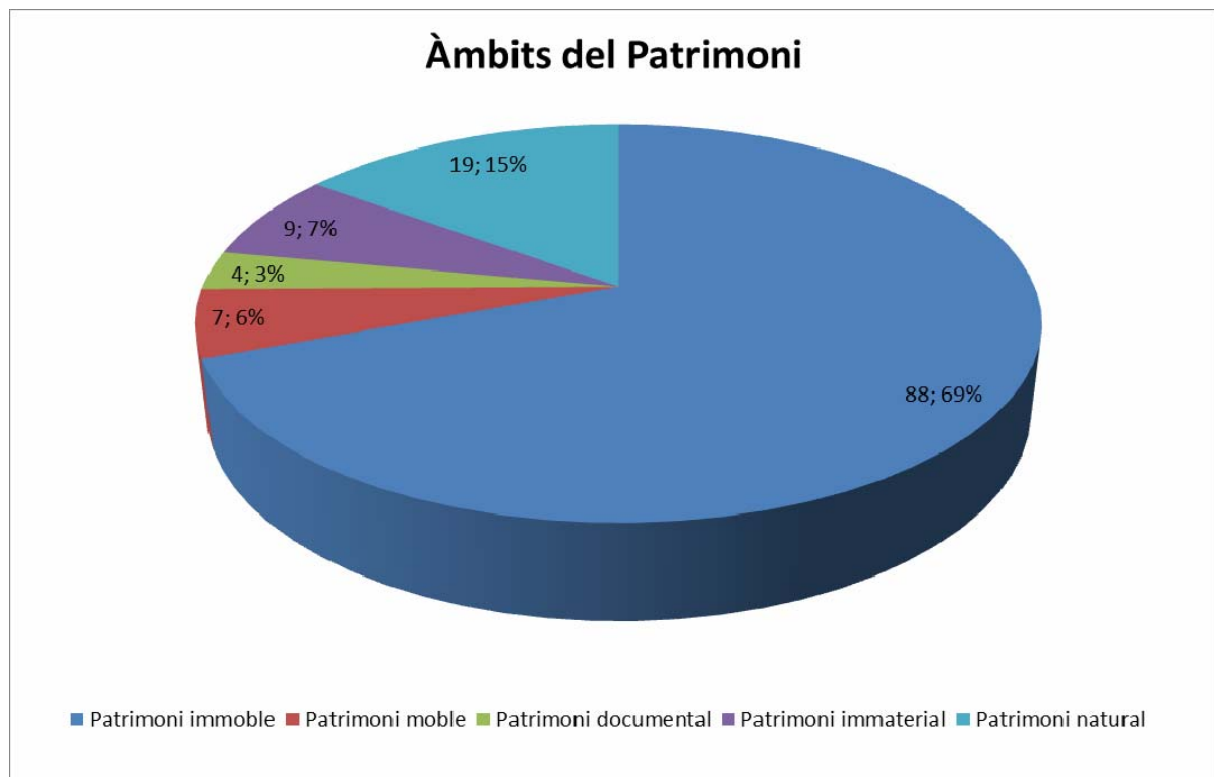

Figura 13: Àmbits del Patrimoni.

En aquesta primera gràfica (vegeu Figura 13) podem observar que el 69 % dels elements patrimonials fixats, 88 concretament, corresponen a l'àmbit del patrimoni immoble. A molta distància trobem el patrimoni natural, que suposa el 15 % dels elements fixats (19 elements). El 16 % restant se'l reparteixen el patrimoni immaterial (7 %; 9 elements), el patrimoni moble (6 %; 7 elements) i el patrimoni documental (3%; 4 elements). Així, la conclusió és clara: el patrimoni de la Palma es fonamenta essencialment en els seus elements immobles, és a dir, patrimoni construït. Aquesta és una tendència habitual a la majoria dels municipis.

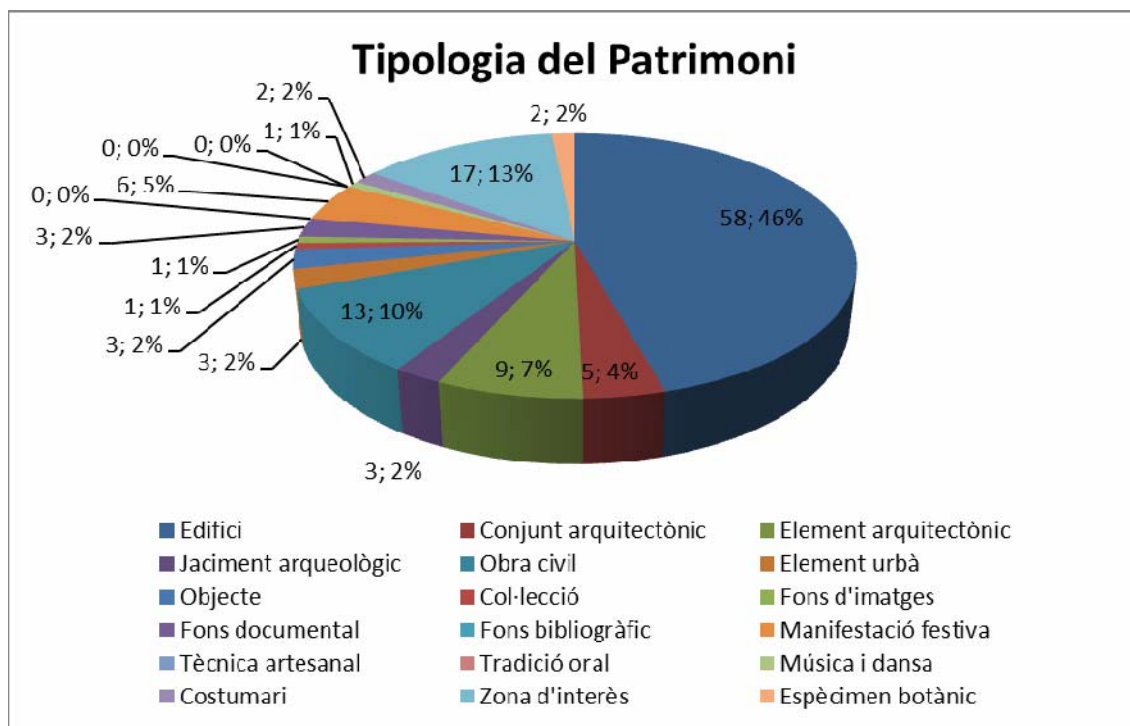

Figura 14: Tipologia del Patrimoni.

Les gràfiques corresponents (vegeu Figura 14 i Figura 15) ens mostren que els elements patrimonials s'engloben majoritàriament dins de dues grans tipologies: els edificis, amb un 46 % (58 elements). La predominança d'aquesta categoria és habitual en els Mapes de Patrimoni d'arreu. El que realment dóna singularitat a la Palma, especialment en el marc metropolità en el què s'emmarca, és que el grup de les zones d'interès (13 %; 17 elements), sigui el següent de la llista. Com es descriu en diferents apartats de la present memòria, la Palma i el seu entorn natural suposa un petit oasi enmig de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, i aquestes xifres ho palesen. L'obra civil és la següent categoria en ordre d'importància (10 %; 13 elements) que, com hem vist, és una categoria heterogènia però que pels seus apartats de mines d'aigua i camins històrics, complementaria la importància de l'entorn natural de la Palma. Ben a prop d'aquesta categoria hi trobem els elements arquitectònics (7 %; 9 elements), conformats majoritàriament pels 7 rellotges de sol fixats, que complementarien, amb edificis i conjunts arquitectònics (4 %; 5 elements), l'interessant conjunt de patrimoni arquitectònic amb el què compta el municipi. En darrer lloc cal destacar pel seu valor numèric l'apartat de manifestacions festives (5 %; 6 elements), sobretot tenint en compte la joventut d'aquest municipi. La resta de categories, o bé presenten un nombre de fitxes baix –fet que no vol dir que no siguin interessants–, o bé no tenen representació en el present Mapa de Patrimoni.

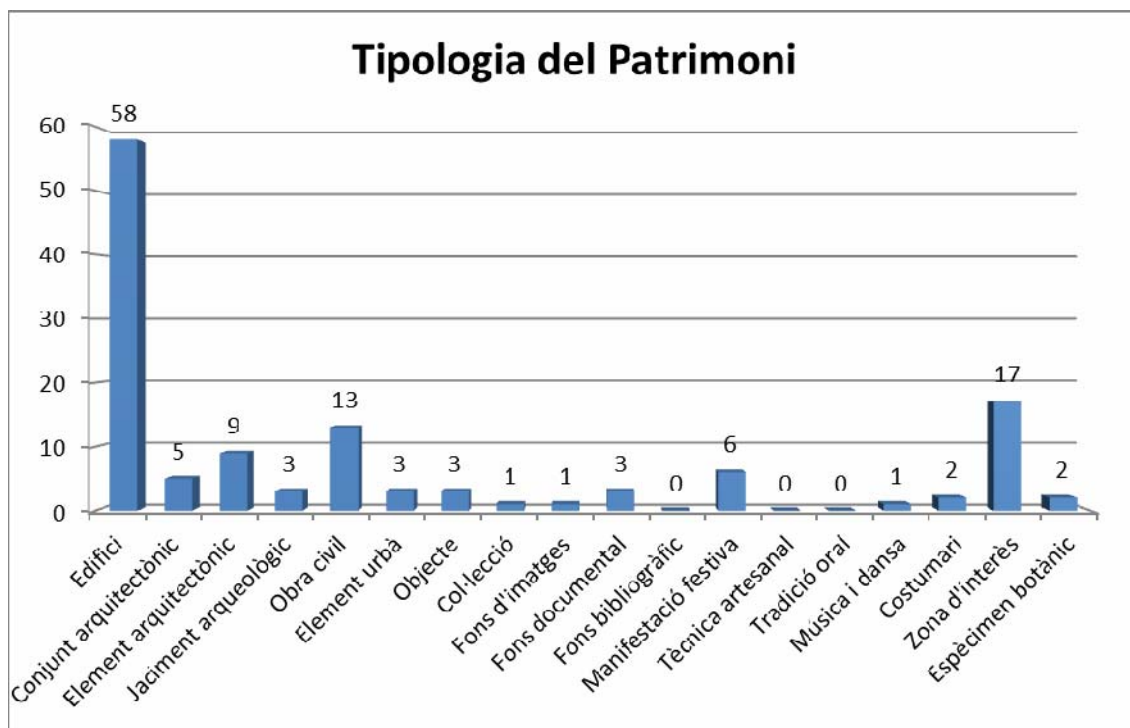

Figura 15: Tipologia del Patrimoni.

Així, és fàcil concloure que la Palma pot aconseguir que aquesta riquesa patrimonial esdevingui un atractiu, un benefici que li permeti planificar accions que tinguin per objectiu obtenir un rendiment econòmic, social i/o cultural.

Cal tenir en compte dos factors que són importants a l'hora de valorar el patrimoni i l'ús que se'n pugui fer. En primer lloc, la titularitat, o propietat de l'element o de l'espai en què s'ubica.

En la gràfica següent (vegeu Figura 16) s'observa que pràcticament tres quarts parts d'elements patrimonials de la Palma són de titularitat privada. Que el 30 % dels elements siguin de titularitat pública (o pública i privada), significa que l'Ajuntament de la Palma de Cervelló disposa d'un nombre d'elements patrimonials sobre els quals pot estudiar línies d'actuació i potenciació de manera directa; més si es té en compte que part d'aquests béns corresponen a patrimoni immaterial (festes, música...) o com a molt a obra pública (camins i ponts) i elements urbans (monuments), els quals tenen, però, una important presència a la via pública.

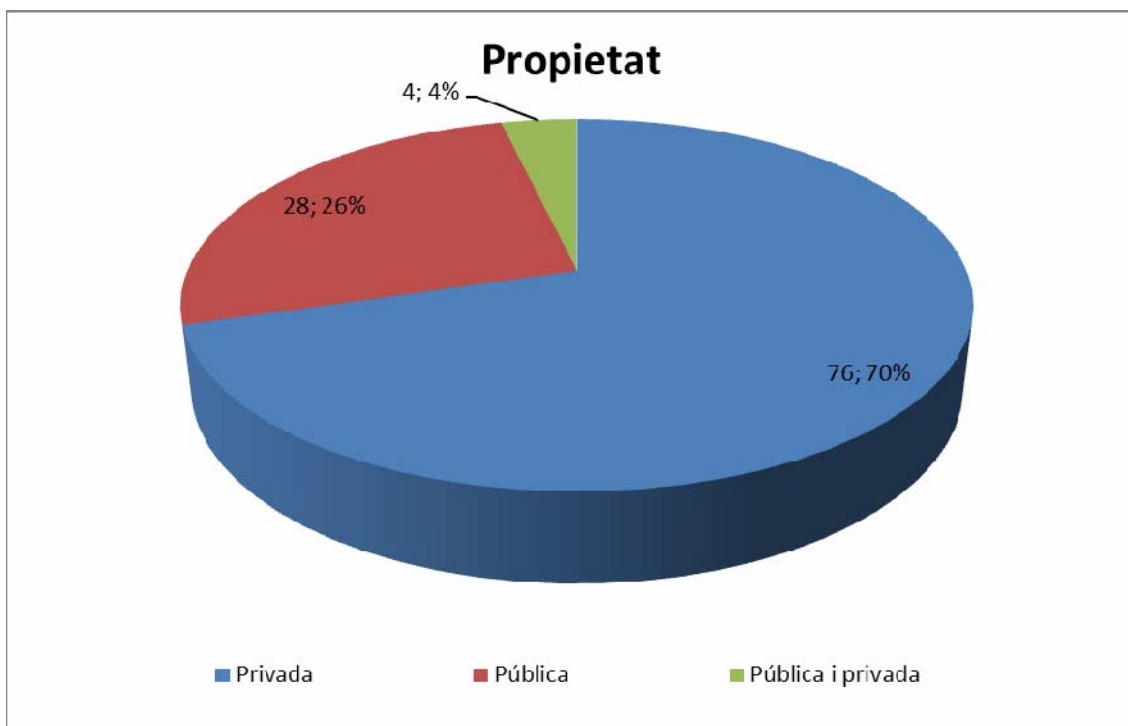

Figura 16: Distribució de la propietat dels elements recollits en el present Mapa de Patrimoni.

Així, un 70% del patrimoni (76 elements) és de titularitat privada. Aquesta és una dada significativa per plantejar-se possibles acords i/o col·laboracions conjuntes entre l'Ajuntament i els propietaris sobre l'aprofitament d'aquests elements en l'àmbit del desenvolupament cultural municipal.

Elements com algunes de les zones d'interès natural es troben en propietats privades, però cal tenir en compte que l'actuació sobre aquests béns està regulada per una legislació que defineix els drets i deures d'aquests propietaris.

Juntament amb la titularitat, l'estat de conservació és un factor fonamental per a poder elaborar un pla de viabilitat per l'aprofitament dels recursos patrimonials.

Com es pot veure a la Figura 17³ cal dir que no s'han comptabilitzat les barraques de pedra seca, per tractar-se d'elements repetitius. Tres quarts parts béns fixats (75 %; 80 elements), presenten un bon estat de conservació, mentre que un 17 % (18 elements) el presenten regular i un 8 % (9 elements) estan mal preservats.

³ No s'han comptabilitzat les barraques de pedra seca, per tractar-se d'elements repetitius.

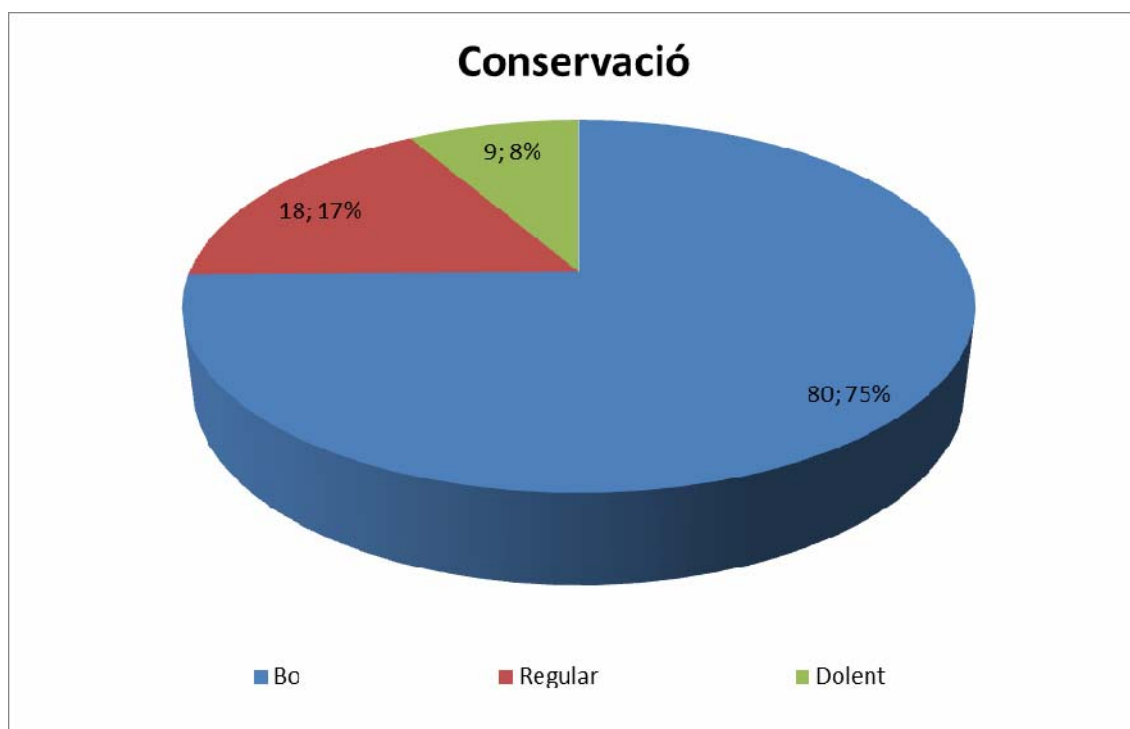

Figura 17: Estat de conservació dels béns patrimonials.

Aquestes xifres, lluny d'incitar a una posició acomodaticia pel fet de tenir més de la meitat dels béns fixats en bon estat, haurien de servir per orientar els esforços en reflexió i recursos que evitin que els elements ara considerats en la categoria de conservació regular o bo passin a engrandir el grup dels considerats dolents.

En aquest sentit resulta evident assenyalar que el temps és un factor vital per tal d'aturar el deteriorament de la manera més eficaç possible. La conservació preventiva i les tasques de restauració s'han de tenir en compte si no es volen perdre irremissiblement. Cal tenir present en aquesta reflexió l'emblemàtica capella de Sant Joan del Pla, ara de titularitat municipal a la que urgeix continuar les tasques de consolidació i restauració.

Seguint en la mateixa línia, la protecció dels béns patrimonials és una de les principals mesures que es poden adoptar per tal d'evitar la degradació o fins i tot la desaparició d'aquests (vegeu Figura 18).

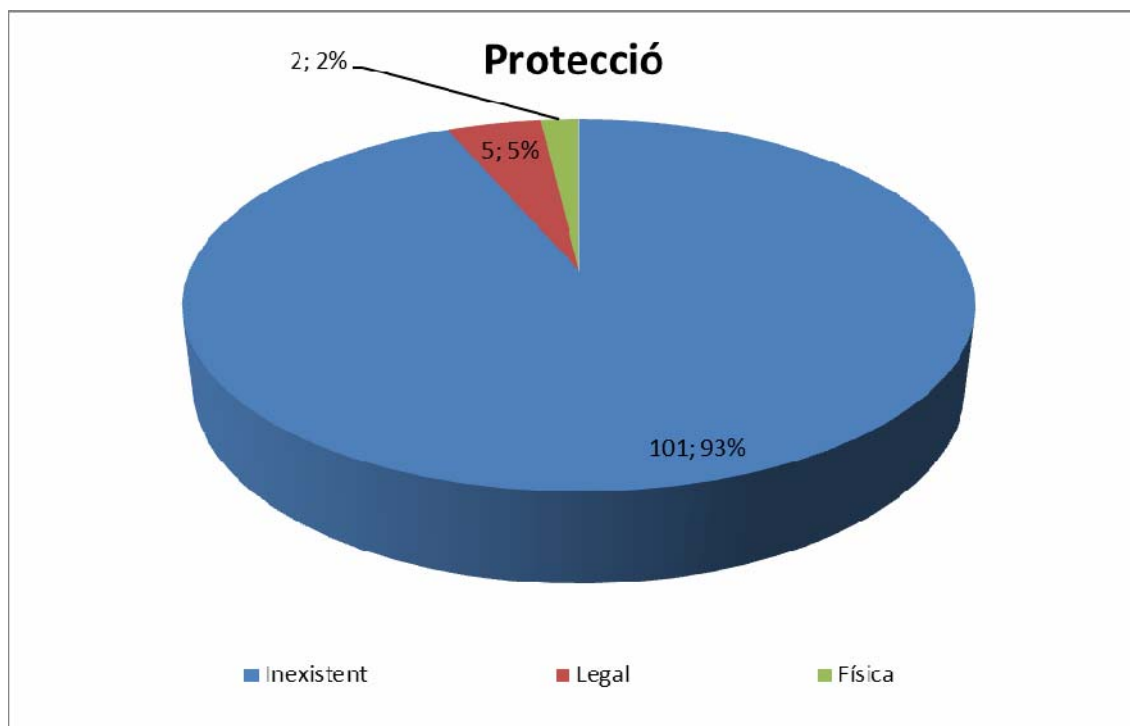

Figura 18: Estat de protecció dels béns patrimonials.

Com malauradament és habitual, la major part dels béns patrimonials del municipi no disposen de cap tipus de protecció, ni legal ni física. Val a dir que en el moment en el què es redactava aquest treball s'estava ultimant l'aprovació d'un nou Pla d'Ordenació Urbanística Municipal. Amb l'aprovació d'aquesta eina, a través de la qual es protegeixen i regulen els usos de força espais d'interès, la gràfica que mostra l'estat de protecció dels béns patrimonials canviarà sensiblement. Abans de l'aprovació del nou POUM, un 93 % (101 elements) dels béns de la Palma estan absolutament mancats de protecció. A banda del Pla d'Ordenació, doncs, caldrà marcar-se unes línies d'actuació que permetin millorar aquest aspecte, tant per la via de la protecció legal (catalogació, declaració de BCIL, etc.), com de la protecció física d'aquells elements què ho requereixin.

Pel que fa a la cronologia dels béns recollits al Mapa de Patrimoni (vegeu Figura 19), veiem que 94 elements (74 %) corresponen a l'època contemporània (segles XIX-XX), entre els què s'inclouen etapa edificis d'estil noucentista, eclèctic, etc. Segueixen a aquest grup els d'època moderna (segles XVI-XVIII), amb 21 elements (17 %). A banda, hauríem de sumar a aquestes dues cronologies els 23 edificis considerats d'estil popular, la datació dels quals, en molts casos, no pot ser precisada. A força més distància trobem els béns medievals (7 elements; 5 %), entre els què s'inclouen alguns d'estil romànic. D'època romana s'ha documentat únicament la fase d'ocupació

localitzada a Sant Joan del Pla. I, finalment, són d'època prehistòrica alguns dels jaciments arqueològics i paleontològics, que plegats sumen 4 elements (3 % del total)

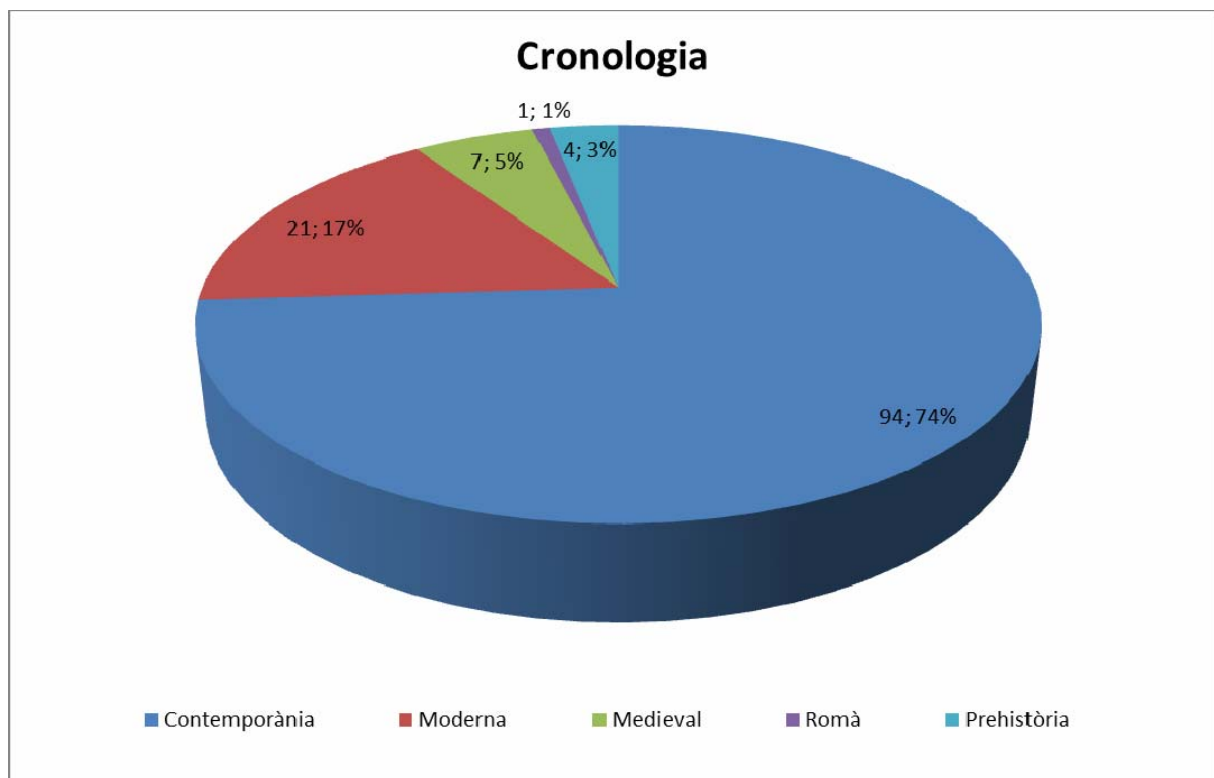

Figura 19: Distribució cronològica dels béns patrimonials fixats a la Palma de Cervelló.

4. Bibliografia

- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1957): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Vol. VIII. Palma de Mallorca.
- AMADES, J. (1982): *Costumari Català, el curs de l'any*. 5 vols. Barcelona: Ed. Salvat Editores.
- AAVV (1969): *Els Castells Catalans*, vol. II. Barcelona: Rafael Dalmau.
- AAVV (1991): *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Vol. I: Introducció, Barcelonès, Baix Llobregat*. Barcelona: Ed. Enciclopèdia Catalana.
- AAVV (1992): *Catalunya Romànica*, vol. XX, El Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme. Barcelona: Ed. Enciclopèdia Catalana.
- AAVV (2011) *Revisió del Pla d'Ordenació Urbanística Municipal de la Palma de Cervelló (POUM)*. Catàleg de béns protegits, p. 68-69. Ajuntament de la Palma de Cervelló.
- BOLÒS, Jordi (2004): *Els orígens medievals del paisatge català. L'arqueologia del paisatge com a font per a conèixer la història de Catalunya*. Barcelona: Ed. Institut d'Estudis Catalans.
- BORDONS i SERRA, Joaquim (1995): "La Palma de Cervelló i els seus voltants", *Revista Muntanya*, núm. 798, abril 1995. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya. p. 72-73.
- BOU, Concepció et alii (2004): *Rellotges de sol de Catalunya, un patrimoni per descobrir*. El Papiol: Editorial Efadós.
- CAPMANY, M.; PASCUAL, M. (2008): *La Palma, 10 anys. Història d'una independència*. La Palma de Cervelló: Ajuntament de la Palma de Cervelló.
- CONGOST, R.; GIFRE, P.; GONZÁLEZ, A.; LLUCH, R.; MALLORQUÍ, E.; MONER, J.; RIPOLL, R.; SAGUER, E. (2007): *La masia catalana. Evolució, arquitectura i restauració*. Col·lecció: Arquitectura Tradicional 1, Figueres: Brau Edicions.
- COROMINES, Joan (1996): *Onomasticon Cataloniae*, vol. II, III, IV, V, VI, VII i VI. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.
- DALMAU, Antoni (2005): *Les festes tradicionals que no hem de perdre*. Barcelona: Columna Edicions.

- FATÁS, Guillermo; BORRÁS, Gonzalo M. (1980): *Diccionario de términos de arte y elementos de Arqueología, Heráldica y Numismática*. Madrid: Alianza Editorial.
- FERRER, M. T.; MUTGÉ, J.; RIU, M. (Eds.) (2001): *El mas català durant l'Edat Mitjana i la Moderna (segles IX-XVIII)*, Actes del col·loqui celebrat a Barcelona, del 3 al 5 de novembre de 1999. Barcelona: Ed. Consell Superior d'Investigacions Científiques, Institució Milà i Fontanals, Departament d'Estudis Medievals.
- FULLANA, Miquel (1974): *Diccionari de l'Art i dels Oficis de la Construcció*. Col·lecció Els Treballs i els Dies, 11. Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- GIBERT, Josep (1985): *La masia catalana: origen, esplendor i decadència*. Barcelona: Editorial Millà.
- LLURBA, J. (1998): *Del segle XVIII a la guerra del francès a Cervelló*. Pallejà: Josep Llurba i Arxiu Parroquial de Cervelló.
- MADOZ, Pascual (1849): *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórica de España y sus posesiones de ultramar*. Madrid.
- PAGÈS, M. (1992): *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SAURÍ, J.M.; LARRIBA, A. (dir.) (2001): *Diagnosi dels espais naturals de la Palma de Cervelló (Baix Llobregat)*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Inèdit.
- VOLA, LA (2002) *Estudi de valorització del Pla de Sant Joan (la Palma de Cervelló) com a espai natural d'ús social*. Manlleu. Inèdit, dipositat a l'Ajuntament de la Palma de Cervelló.

**Diputació
Barcelona**

**Àrea de Coneixement
i Noves Tecnologies**

Comte d'Urgell, 187
Edifici del Relotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566
Fax 934 022 825
o.patrimonio@diba.cat
www.diba.cat/opc